

نسخه‌های خطی ابن سینا

در کتابخانه حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی

میرمحمود موسوی

تألیفات فیلسوف شهیر اسلامی، ابوعلی سینا را که در کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی (ره) نگهداری می‌شود، برای علاقه‌مندان این رشته معرفی نمایم:

ابوعلی حسین بن عبدالله ابن سینا (۳۷۰-۴۲۸ ق / ۹۸۰-۱۰۳۷ م)، بزرگ‌ترین فیلسوف مشایی و پزشک نامدار و از دانشمندان ذوفنون جهان اسلام به شمار می‌رود. پدرش اهل بلخ بوده که به بخارا آمد و عهده‌دار اداره قریه‌ای به نام خورمیش شد. ابوعلی در این روستا از مادری به نام ستاره متولد شد. وی از کودکی در بخارا مشغول تحصیل علم شد و در ده سالگی حافظ قرآن مجید گردید و نزد ابو عبدالله ناتلی منطق، هندسه و نجوم آموخت.

طولی نکشید که پایه علمی او از استاد فراتر رفت؛ سپس به تحصیل علوم طبیعی، مابعدالطبیعه و طب پرداخت. در جوانی نوح بن منصور سامانی را معالجه نمود و از کتابخانه بزرگ و مهم او بهره‌ها برد. وی در آن‌جا به مطالعه کتابهایی پرداخت که هرگز میان مردم معروف نبودند. مدتی بعد در خدمت خوارزمشاه علی بن مأمون در آمد و پس از او به بارگاه جانشین او مأمون بن محمد خوارزمشاه پیوست.

در سال ۴۰۴ ق، به ری و بعد از سال ۴۰۵ ق، به قزوین و از آن پس به همدان عزیمت نمود. در ضمن همین مسافرتها بود که آثار گرانبهای خود را به رشته تحریر درآورد. در همدان به وزارت شمس‌الدوله دیلمی رسید و سالهای آخر عمر خود را در اصفهان و در حمایت علاءالدوله کاکویه سپری کرد؛ تا این که در سفری

نسخه‌های خطی هر کشوری، میراث فرهنگی و نشان هویت آنهاست. از این رو نگهداری بهینه و معرفی آنها برای علاقه‌مندان، ضرورتی غیرقابل انکار به شمار می‌رود. این میراث‌گرانبها در عرصه فرهنگ اسلامی بیش از آن بود که اکنون مسلمانان مالک آنند. اینک بسیاری از این نسخه‌ها در کتابخانه‌ها و موزه‌های غربی به حال غربت به سر می‌برند.

مستشرقین و دولتهای بیگانه، از فضای فقر فرهنگی که مدتی بر کشورهای اسلامی سایه افکنده بود، استفاده کرده و مقدار زیادی از میراث فرهنگی اسلام را به ثمن بخش خریدند و با خود به تاراج بردند. نسخه‌های خطی اسلامی موجود در کتابخانه‌های شچدرین روسیه، موزه بریتانیا، اسکوریاال اسپانیا، چستریتی ایرلند، ملی پاریس، کنگره آمریکا و ... حاکی از این حقیقت تلخ می‌باشد؛ ولی خوشبختانه چندی است فرهیختگان و اندیشمندان فرهنگ اسلام، به این واقعیت پی برده‌اند که باید به هر قیمتی که شده، از هویت فرهنگی خود پاسداری نمایند. یکی از بزرگان، فرهنگبان فرزانه و مرجع عالیقدر جهان تشیع، حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی - قدس سره الشریف - است که نزدیک به یک سده از عمر شریف خویش را صرف تهیه، نگهداری و معرفی نسخه‌های خطی اسلامی نمودند و مرارت‌های بی‌شماری را در این راه به جان خریدند؛ تا این که اکنون کتابخانه بزرگ معظم‌له، دارای بیش از شصت هزار عنوان نسخه خطی می‌باشد که هر روز بر تعداد آن افزوده می‌شود. به نظر رسید، به عنوان نمونه، نسخه‌های خطی از

«السَّمَاءُ وَالْعَالَمُ» ارسطاطاليس است و بقیه سؤالهای متفرقه است.
 آغاز: «هذه رسالة للشيخ الرئيس... حاطك الله مغبوطاً بنيل ما
 تهواه و اسعدك جميع، تتمناه و قسم لك سعادة الدارين».
 انجام: «و يجب ان اشكل عليك شيء من هذه الفصول، أن تمنّ
 عليّ بمطالبة المعاودة لشرحها حتى أعجل في ايضاحها...»
 خط نستعلیق حسن بن میرزا علی یزدی، جمادی الاول ۱۰۴۳،
 عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۱۲ برگ: (۶۵-۷۶)،
 سطرها مختلف، ۱۸×۱۴ سم، شناسه: ۳۰۴۵/۳.
 این رساله از سوی علمی ضیاء اولکن، در ترکیه، در سال ۱۹۵۳
 م، به چاپ رسیده است.

۳. الادوية القلبية

موضوع: طب.

رسالة عربی حاضر، مباحثی است در چندین فصل، آمیخته از
 طب و فلسفه در مرکز روح و رابطه جسم با قلب و منشأ لذتها
 و ناراحتیها و سلامت قلب که به درخواست شریف ابی‌الحسین علی
 بن‌الحسین حسینی نگاشته شده است.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین... و رد علی امر السیدان اجمع،
 بمجلسه مقالة تشتمل علی احکام الادوية القلبية».

انجام: «فاذا كان دمه صافياً مشرفاً مع ذلك كان مفراحاً».

خط نستعلیق، سده یازدهم، عنوانها و نشانیها شنگرف، در
 حاشیه تصحیح شده، جلد تیماج قهوه‌ای بدون مقوا، ۸ برگ: (۱-۸)،
 سطرها مختلف، ۱۹×۱۲/۵ سم، شناسه: ۴۹۴۹/۱.

۴. الارزاق

موضوع: فلسفه.

این رساله که به عربی تهیه شده، در چگونگی تقسیم روزی از
 جانب خداوند متعال در میان بندگان خود بحث می‌کند. ظاهراً این
 رساله به صورت مباحثه‌ای بین شیخ و برخی معاصرینش بوده که
 بعداً جداگانه نگاشته شده است.

آغاز: «الحمد لله و نعوذ بالله من علم یسلمنا الی الجهل بعد له
 و الجحود بفضله و یقول ان كثيراً ممن لم یستطع النظر».

انجام: «و فی کل ذلك من المنافع، یطول القول باستخراج حقی
 لا یوجد فی العالم شیء باطل».

همراه امیر مذکور در راه همدان مریض شد و در همدان درگذشت
 و در همان جا نیز، به خاک سپرده شد.

ابن سینا علی‌رغم زندگانی ناآرام و پرحادثه خود، اندیشمند
 و نویسنده پرکاری بوده است. آنچه از نوشته‌های ایشان به جای
 مانده، خودگویای این مطلب است که در سخت‌ترین شرایط زندگی
 نیز از فعالیت و خلاقیت علمی باز نایستاده است. بررسی تمامی
 تألیفات ابن سینا در خور کسانی است که در این امر سررشته‌کافی
 دارند. در این باره، چندین کتاب مستقل نیز، از جانب محققان ارائه
 شده است؛^۱ ولی آنچه در این مقاله دنبال می‌شود، معرفی آن مقدار
 از تألیفات وی است که در گنجینه نسخه‌های خطی کتابخانه بزرگ
 حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، فهرست نگاری
 شده‌اند. گرچه امکان دارد، تألیفات ابن سینا در کتابخانه، بیش از این
 باشد که معرفی شده؛ اما به علت فهرست نشدن مقدار زیادی از
 نسخه‌ها، دسترسی به آنها امکان‌پذیر نبوده است.

ناگفته نماند که قدیمی‌ترین نسخه فهرست شده از شیخ‌الرئیس
 در این کتابخانه، مورخ سده ششم ق (نسخه شماره ۵۰۵۰)
 و جدیدترین آنها مورخ ۱۳۶۶ ق (نسخه شماره ۱۱۲۹۴/۱۰) است:

۱. اثبات النبوة

موضوع: فلسفه.

در این رساله عربی، درباره نبوت خاتم‌الانبیاء به روش عقلی
 و فلسفی بحث شده است و شیخ‌الرئیس مباحث ثواب و عقاب،
 عرش و درهای بهشت و جهنم را تعریف نموده و برخی آیات قرآن
 را نیز تأویل کرده است.

آغاز: «عونک یا لطیف، سألت اصلحك الله أن أجعله جعل،
 خاطبت به فی ازالة الشكوك».

انجام: «والثمانية المؤدية الى الجنة سميت ابواباً لها، فهذا ابانة
 جميع المسائل علی سبیل الایجاز...».

خط نسخ میر محمد سلیمان بن میر معصوم حسینی، رجب
 ۱۰۴۵، مدرسه ملا عبدالله اصفهان، عنوانها شنگرف، در حاشیه
 تصحیح شده، جلد تیماج مشکى، ۶ برگ: (۱-۶)، ۲۰ سطر،
 ۱۹/۵ × ۱۲/۵ سم، شناسه: ۶۸۹۵/۱.

۲. اجوبة مسائل البيروني

موضوع: فلسفه.

این رساله عربی حاوی هفده سؤال از ابوریحان بیرونی است که
 شیخ به آنها جواب داده است. ده سؤال آن مربوط به مشکلات

۱. فهرست مصنفات ابن‌سینا، دکتر یحیی مهدوی، دانشگاه تهران، ۱۳۳۳ ش؛
 مؤلفات ابن‌سینا، جرج قنوتی، قاهره، ۱۹۵۰ م؛ «فهرست الفبایی آثار چاپ
 شده ابن‌سینا، کامران قانی، مجله نشر دانش، ش ۱، ۱۳۵۹ ش.

خط نستعلیق، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد دورو تیماج (برون مشکی ضربی، درون قرمز)، ۳ برگ: (۲۶۶-۲۶۸)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۲۹.

۵. الارزاق

خط نسخ ولی‌الله تفرشی، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای ضربی، ۶ برگ: (۱۰۵ - ۱۱۰)، سطرها مختلف، ۱۹×۱۳/۵ سم، شناسه: ۴۲۵۰/۶.

۶. الارزاق

خط نسخ، سده یازدهم ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، جلد تیماج قهوه‌ای، ۲ برگ: (۱۴۶ - ۱۴۷)، سطرها مختلف، ۳۰×۱۸/۵ سم، شناسه: ۷۰۳۶/۱۵.

۷. اسرار الصلوة (الصلوة و ماهیة الصلوة)

موضوع: فلسفه.

این رساله عربی، در اسرار فلسفی نماز نگاشته شده که در سه فصل آمده است: ۱. در ماهیت نماز؛ ۲. در ظاهر نماز و باطن آن؛ ۳. در این که بر چه کسی نماز واجب است و نمازگزار واقعی کیست؟ این رساله، در لیدن، به سال ۱۸۹۴ م؛ در تهران، به سال ۱۳۱۳ ق و در قاهره نیز، به چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله الذي خص الانسان بشرف الخطاب و امر مدافعة الخطاء و ملازمة الصواب».

انجام: «و اعذر من مطالع هذه الرسالة و من انفق عليه فيض العقل و نور العدل ان لا يفتش و الله الهادي».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۳ برگ: (۱۶۹ - ۱۷۱)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۲۲.

۸. اسرار الصلوة

خط نسخ سده یازدهم، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۳ برگ: (۱۵۱ - ۱۵۳)، سطرهای مختلف، ۳۰×۱۸/۵ سم، شناسه: ۷۰۳۶/۱۷.

۹. اسرار الصلوة

نستعلیق محمد نصیر شیرازی، سده یازدهم، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۵ برگ: (۱۵۱ - ۱۵۵)، سطرها مختلف، ۲۴×۱۴ سم، شناسه: ۷۴۱۰/۲۶.

۱۰. الاشارات و التنبیها

موضوع: فلسفه.

کتاب اشارات و تنبیهات (در منطق، طبیعات و مابعدالطبیعه) بر حسب غالب فهرستهای آثار شیخ الرئيس، آخرین تألیف اوست. این کتاب، که به عربی نگاشته شده، نسبت به شفا و نجات مختصر است؛ ولی در عین حال شامل رئوس مسائل مهم است و پیداست که شیخ در انشای آن، مخصوصاً به فصاحت و بلاغت، در حد بسیار عالی، نظر داشته است. شیخ این کتاب را مخصوص خواص اهل علم می‌دانسته است. شرحها و ردهایی، که بر این کتاب نوشته شده و کتابهایی که در محاکمه بین شارحین تألیف شده، حاکی از اهمیت این کتاب است. این کتاب، توسط فورگت، در لیدن، در سال ۱۸۹۲ م و سپس توسط سلیمان دنیا، در قاهره، در سال ۱۹۴۹ م و بارها در ایران و ترکیه نیز، به چاپ رسیده است.

آغاز: «احمد الله على حسن توفيقه و أسأله هداية طريقه و الهام الحق بتحققه و ان يصلي على المصطفين من عباده... ايها الحريص على تحقيق الحق اني مهد اليك في هذه الاشارات و التنبیهات اصولاً».

انجام: «ثم علم على نفسه معاوداً و مراجعاً فغلط فهو اهل لان يهجر الحكمة و تعلمها و كل مسير لما خلق و اسأل الله التوفيق و العصمة وله الحمد وحده...».

خط نسخ محمد صادق بن محمد حسين اصفهانی، به تاریخ ۱۱۴۰ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج زرد، ۸۵ برگ: (۳۸ - ۱۲۳)، ۸ سطر، ۲۱×۹ سم، شناسه: ۵۵۴۸/۵.

۱۱. الاشارات و التنبیها

خط نستعلیق محمد تبریزی «برهان المنجمين»، به تاریخ محرم ۱۰۴۲ در مشهد، عنوانها و نشانیها شنگرف، سطرها چلیپا، جلد تیماج سبز، ۲۲ برگ: (۵۸ - ۸۰)، تعداد سطرها مختلف، ۲۵×۱۷ سم، شناسه: ۶۵۲۵/۸.

این نسخه حاوی بخش فلسفی اشارات است.

۱۲. الاضحویة

موضوع: فلسفه.

این رساله، که به عربی نگاشته شده، درباره معاد و حالات انسانها پس از مرگ بحث می‌کند که در هفت فصل تهیه شده است. چنان که از مقدمه این رساله استفاده می‌شود، شیخ این رساله را به

است که این نسخه شامل بحث منطق و اندکی از آغاز الهیات می‌باشد. این رساله، به کوشش عبدالرحمن بدوی، در قاهره، در سال ۱۹۷۲ م، به چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین... تعلیق، موضوع المنطق هو المعقولات الثانية المستندة الى المعقولات الاولى».
انجام: «فان علوه و مجده بحيث يخلق الاشياء خلقه فعلوه و مجده اذن بذاته».

خط نستعلیق محمد باقر، به تاریخ سده یازدهم ق، عنوانها و نشانها شنگرف، تیماج دورو (برون سبز و درون قرمز) ۱۴۸ برگ، ۱۸ سطر، ۱۲×۱۸ سم، شناسه: ۶۰۷۹.

۱۶. التعلیقات

خط نستعلیق امامقلی، به تاریخ ۲۴ ذی الحجه ۱۰۱۸، عنوانها نوشته نیست، در حاشیه تصحیح شده، نشان مقابله دارد، جلد تیماج مشکئی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۶۶ برگ: (۵۹-۱۲۵)، سطرها مختلف، ۲۳/۵×۱۳/۵ سم، شناسه: ۶۷۳۰/۲.

۱۷. تفسیر سورة الاخلاص

موضوع: تفسیر.

تفسیر عربی کوتاهی است که به صورت فلسفی، سورة توحید را تفسیر نموده است، این تفسیر در تهران، به تاریخ ۱۳۱۳ ق؛ در دهلی، به تاریخ ۱۳۱۱ ق و در قاهره نیز، به چاپ رسیده است.
آغاز: «قوله جل جلاله: قل هو الله احد، الهو المطلق هو الذي لا تكون هويته موقوفة على غيره».

انجام: «فهذا ما وقفت عليه من اسرار هذه السورة، واللّه تعالى اعلم بحقیقة معانيه اللطيفة».

خط نسخ مصطفی، به تاریخ ۱۳۱۷ ق، عنوانها و نشانها شنگرف، جلد گالینگور قهوه‌ای، ۵ برگ: (۱-۵)، ۲۳ سطر، ۱۴×۲۳ سم، شناسه: ۲۱۴/۱.

۱۸. تفسیر سورة الاخلاص

خط نسخ، به سال ۹۸۵ ق، عنوانها و نشانها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۷ برگ: (۳۰-۳۶)، سطرها مختلف، ۱۹×۱۲/۵ سم، شناسه: ۴۶۹۷/۲.

۱۹. تفسیر سورة الاخلاص

خط نسخ علی اصغرن لطف الله قزوینی قمی، جمعه ششم ربیع

مناسبت عید قربان نوشته است. این رساله، به کوشش سلیمان دنیا، در قاهره، به تاریخ ۱۹۵۴ م، به چاپ رسیده است.

آغاز: «افاض الله على روح الشيخ الامين في الدارين انوار الحكمة و طهر نفسه من ادناس الطبيعة».

انجام: «و اصلاح ما وقعت فيه من الزلة منعماً ان شاء الله تعالى».
خط نستعلیق کاظم خسروی، رمضان ۱۰۶۴، عنوانها و نشانها شنگرف، جلد تیماج قرمز، ۳۴ برگ: (۳-۳۷)، ۱۵ سطر، ۱۷×۹/۵ سم، شناسه: ۹۹۰۰/۱.

۱۳. تحقیق معنی الانسان

موضوع: فلسفه.

رساله‌ای عربی است درباره معنی انسان و تعریفهای مختلف از وی، که در یک مقدمه و سه بحث و یک خاتمه تهیه شده است.
خط نستعلیق و نسخ، سده یازدهم، عنوانها و نشانها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، جلد تیماج قهوه‌ای ضربی، ۳ برگ: (۱۴۸-۱۵۰)، ۲۸ سطر، ۱۸/۵×۳۰ سم، شناسه: ۷۰۳۶/۱۶.

۱۴. تدارک انواع الخطا الواقع في التدبير

موضوع: طب.

این کتاب عربی در چگونگی دفع ضررهایی است که متوجه جسم انسان می‌شود که بنا به درخواست شیخ احمد، فرزند محمد سهلی، در هفت مقاله با عنوانهای تدارک - تدارک تدوین گشته است. این کتاب، در منابع گوناگون با عناوین: تدارک الخطا الواقع في التدبير، تدارک انواع خطا الحدود، تدارک الخطا في التدبير الطبي و رفع المضار الكلية عن الابدان الانسانية آمده است.

آغاز: «الحمد لله حق حمده و الصلوة على رسوله و آله... و بعد فان الشيخ احمد بن محمد السهلي».

انجام: «او ثلاثة من الشراب و يستعين بالنوم فانه الاصل و ان خرج غير منهضم و سحج عالج الحج بما قلنا، تمت الرسالة».

خط نستعلیق، یکشنبه ۲۷ شعبان ۱۰۳۸، عنوانها و نشانها شنگرف و مشکئی، در حاشیه تصحیح شده، جلد تیماج قهوه‌ای، ۲۴ برگ: (۷۴-۹۷)، ۱۸ سطر، ۱۳/۵×۲۴ سم، شناسه: ۱۱۸۶۷/۳.

۱۵. التعلیقات

موضوع: فلسفه.

شیخ در این رساله عربی، مسائل فلسفی را به روش تقسیم قدما (منطق، الهیات و طبیعیات) با عناوین تعلیق - تعلیق نگارش نموده

الثانی ۱۱۲۶، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای بدون مقوا، ۷ برگ: (۱۱۹ - ۱۲۵)، سطرها مختلف، ۱۱×۱۷/۵ سم، شناسه: ۵۳۵۱/۳

۲۰. تفسیر سوره الاخلاص

خط نستعلیق، از سده سیزدهم، عنوانها نوشته نیست، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۳ برگ: (۷۸ - ۸۰)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۲ سم، شناسه: ۵۸۹۷/۴

۲۱. تفسیر سوره الاخلاص

خط نسخ، سده یازدهم ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۳ برگ: (۱۵۳ - ۱۵۵)، سطرها مختلف، ۱۸/۵×۳۰ سم، شناسه: ۷۰۳۶/۱۸

۲۲. تفسیر سوره الاعلی

موضوع: تفسیر.
تفسیر کوتاه عربی از سوره اعلی است که شیخ به صورت فلسفی آن را تفسیر نموده است. این رساله در تهران، در تاریخ ۱۳۱۳ ق، به چاپ رسیده است.
آغاز: «اعلم ان هذه السورة مشتملة على مطالب ثلاثة، المطلوب الاول اثبات الله تعالى».
انجام: «و ان سعادة الانسان لا تحصل الا بمعرفة هذه المطالب الثلاثة».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، دورو تیماج (برون مشکی، درون قرمز) ضربی، ۳ برگ: (۴۶ - ۴۸)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۵

۲۳. تفسیر سوره الاعلی

خط نستعلیق، از سده سیزدهم ق، عنوانها نوشته نیست، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۵ برگ: (۷۴ - ۷۸)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۲ سم، شناسه: ۵۸۹۷/۳

۲۴. تفسیر سوره الفلق

موضوع: تفسیر.
تفسیر کوتاه عربی از سوره فلق است که به صورت فلسفی تفسیر شده است. این تفسیر، در تهران، در تاریخ ۱۳۱۳ ق؛ در دهلی، در

۱۳۱۱ ق و در قاهره نیز، به چاپ رسیده است.

آغاز: «قل اعوذ برب الفلق، فالح ظلمه العدم بنور الوجود».
انجام: «و العلاقة بجميع الكمالات و رزقنا الله تعالى التجرد التام و التأله الكامل».

خط نسخ مصطفی، به تاریخ ۱۳۱۷ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد گالینگور قهوه‌ای، ۳ برگ: (۵ - ۷)، ۲۳ سطر، ۱۵×۲۴/۵ سم، شناسه: ۲۱۴/۲

۲۵. تفسیر سوره الفلق

خط نسخ به سال ۹۸۵ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۴ برگ: (۳۶ - ۳۹)، سطرها مختلف، ۱۲/۵×۱۹ سم، شناسه: ۴۶۹۷/۳

۲۶. تفسیر سوره الناس

موضوع: تفسیر.
تفسیر عربی کوتاهی است از سوره ناس که به صورت فلسفی تفسیر شده است. این تفسیر در قاهره و دهلی، به تاریخ ۱۳۱۱ ق و در تهران، به تاریخ ۱۳۱۳ ق، به چاپ رسیده است.
آغاز: «قوله جل جلاله و عم نواله، قل اعوذ برب الناس... قد ذكرنا بان الرب عبارة عن التربية».
انجام: «هذا هو الذي يبلغ اليه العقل في هاتين السورتين والله تعالى اعلم بحقائق كلامه وغاية اسراره...».

خط نسخ مصطفی، به تاریخ ۱۳۱۷ ق، عنوانها و نشانیهای آیات شنگرف، جلد مشمعی قهوه‌ای با مقوا، ۲ برگ: (۷ و ۸)، ۲۳ سطر، ۱۵×۲۴/۵ سم، شناسه: ۲۱۴/۳

۲۷. تفسیر سوره الناس

خط نسخ، به سال ۹۸۵ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۳ برگ: (۳۹ - ۴۱)، سطرها مختلف، ۱۲/۵×۱۹ سم، شناسه: ۴۶۹۷/۴

۲۸. تفسیر سوره الناس

خط نستعلیق از سده سیزدهم ق، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۱ برگ: (برگ ۸۱)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۲ سم، شناسه: ۵۸۹۷/۶

۲۹. جواب شبهة أبي سعيد في إنتاج شكل الاول

موضوع: عرفان.
این رساله عربی حاوی پاسخ شیخ‌الرئیس بر شبهة ابوسعید است

حدود و معانی برخی اصطلاحات فلسفی را به روشی مختصر و ساده بیان می‌کند. این رساله به چاپ رسیده است.

آغاز: «والحمد لله رب العالمین... و بعد فان اصدقانی سألونی ان املی علیهم حدود الاشیاء یطالبونی بتحیدها».

انجام: «هو الذي ليس له مبدأ يتعلق به و هو الواحد الحق تعالی عما یقول الظالمون علواً کبیراً».

خط نستعلیق محمد حسن حسینی زنوزی، در غره سؤال ۱۲۰۶، در تهران، جلد تیماج مشکى بدون مقوا، ۸ برگ: (۴۱-۴۸)، سطرها مختلف، ۱۰/۵×۱۴/۵ سم، شناسه: ۱۹۵۲/۴.

۳۳. حدود الاشیاء

خط نسخ زیباى محمد هاشم بن ملا محمد حسین، در تاریخ شعبان ۱۲۸۷، به دستور فرمانفرمای خطه کاشان، احتشام الدوله، عنوانها و نشانها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۱۶ برگ: (۳۱-۴۶)، ۱۵ سطر، ۱۳/۵×۲۲ سم، شناسه: ۳۶۶۶/۲.

۳۴. حدود الاشیاء

خط نسخ زیبا، به سال ۹۶۰ ق، عنوانها و نشانها شنگرف و گاهی سبز، مجدول به زر، مشکى، شنگرف و لاجورد، در حاشیه تصحیح شده و نشان بلاغ دارد که به دستور سرکار ملا احمد انجام شده است، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۷ برگ: (۷-۱۳)، سطرها مختلف، ۱۴×۲۲ سم، شناسه: ۵۶۵۷/۱.

۳۵. الحکمة المشرقیة

موضوع: فلسفه.

در این رساله عربی، شیخ بنای بحث خود را بر فلسفه اشراقی نهاده و بسیاری از آرای مشائین را پاسخ داده است. این رساله در قاهره، در سال ۱۳۲۸ ق / ۱۹۱۰ م، به نام منطق المشرقیین به چاپ رسیده است.

آغاز: «والحمد لله اهل ان یحمد لعزته و جبروته و نسأله التوفیق لنیل مرضاته و الزلفه عنده... الفن الاول فی التصور».

انجام: «فإن هذین اذاکانا مجهولین فقلت مثلاً فی تعریف المثلث انه...».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانها شنگرف، جلد تیماج دورو (درون قرمز، برون مشکى)، ضربی، ۹ برگ: (۲۴-۳۲)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۲.

که در مورد نتیجه شکل اول از اشکال اربعه است.
آغاز: «الحمد لله رب العالمین، ایها العالم و فکک الله لما ینبغی و رزقک من سعادت الابد».

انجام: «والحمد لله رب العالمین و واهب العقل و صلواته علی سید الائمة و نبی الرحمة محمد و آله الطاهرین...»
خط نسخ، قرن سیزدهم ق، جلد تیماج قهوه‌ای، ۱ برگ: (برگ ۱۰)، ۲۸ سطر، ۱۸×۳۲ سم، شناسه: ۱۱۲۲۴/۷.

۳۰. جواهر الاجرام السماویة

موضوع: فلسفه.

این رساله عربی حاوی نظرات شیخ رئیس در مورد جوهر آسمانها می‌باشد، ایشان در این رساله اجسام را به مرکب و غیر مرکب تقسیم می‌نماید و آسمان را جسم غیر مرکب می‌داند.
رساله حاضر، در قاهره به چاپ رسیده است.
آغاز: «قال فصل، ان الاجسام الطبیعیة تنحصر فی قسمین».
انجام: «و كذلك فی فعل فعل و نسبته ان تكون الشعاعات عوامل للقوی الفانضة».

خط نستعلیق حسن بن میرزا علی یزدی، به تاریخ جمادی الاول ۱۰۴۳، عنوانها و نشانها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای بدون مقوا، ۸ برگ: (۸۴-۹۱)، سطرها مختلف، ۱۴×۱۸ سم، شناسه: ۳۰۴۵/۶.

۳۱. الحجج العشر

موضوع: فلسفه.

این رساله عربی در ده مبحث تهیه شده که در شناخت نفس بحث می‌کند، که می‌توان به این وسیله خدای را شناخت.
نام دیگر این رساله المباحث النفسیه می‌باشد.
آغاز: «خیر العبادی ما زین بالحمد لوهاب القوة علی حمده و الصلاة علی خیرته من خلیفته محمد و آله و عترته».
انجام: «لا زالت الحکمة متنعشة بعد الخمول نضرة بعد الذبول لیتمدوا بدولته دولتها و ترجع بايامه ایامها».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانها شنگرف، جلد دورو تیماج (برون مشکى، درون قرمز)، ضربی، ۷ برگ: (۳۹-۴۵)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۳.

۳۲. حدود الاشیاء

موضوع: فلسفه.

رساله‌ای است عربی که شیخ رئیس بعد از مقدمه طولانی،

۳۶. الحمیات

موضوع: طب.

رساله‌ای است عربی که شیخ انواع تبها، علامات و نشانی آنها را همراه درمان هر یک به اختصار بیان نموده است.

آغاز: «قال الشيخ الرئيس، الحمي على ضربين و قسمين، احدهما مرض و الاخر عرض».

انجام: «و آیت ذلك ان يعرض له في الاول مرضه شهوة الحلاوة شديداً».

خط نسخ نورالله الحسينی، پنجشنبه دهم صفر ۹۵۲، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۱۱ برگ: (۸۱-۹۱)، سطرها

مختلف، ۱۲×۱۸ سم، شناسه: ۶۰۸۸/۳.

۳۷. الحمیات

خط نستعلیق محمد حسن بن محمد رحیم خوئی، به سال ۱۲۴۰ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج مشکى روغنی، ۲۲ برگ: (۱۵۷-۱۷۸)، سطرها مختلف، ۱۴/۵×۲۱ سم، شناسه: ۴۵۴۷/۳.

۳۸. سر القدر

موضوع: فلسفه.

این رساله، حاوی مباحث فلسفی است که با رمز و اشاره به اسرار نهفته شده در قدر می‌پردازد.

این مباحث با سه مقدمه درباره نظام عالم، ثواب و عقاب و معادشناسی بیان شده است.

این رساله، در ضمن مجموعه‌ای از سوی ا.ف. مرن با ترجمه آزاد فرانسوی، در لیدن، بین سالهای ۱۸۸۹ - ۱۸۹۹ م، به چاپ رسیده است.

آغاز: «سأل الرئيس بعض الناس عن معني قول الصوفية من عرف سر القدر فقد ألحد فقال في جوابه».

انجام: «الأتري ان المحمول من القيدین جميعاً لا يبطال جمل ما تركبه من الفساد و يختل نظام العالم بسبب المحتمل من القيدین».

خط نستعلیق محمد سعید خلخالی، به تاریخ جمادی الاول ۱۱۹۰، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۱ برگ: (برگ ۱۰۸)،

سطرها مختلف، ۱۷×۲۲ سم، شناسه: ۶۷۱۳/۶.

۳۹. سلامان و ابسال

موضوع: فلسفه.

این رساله عربی با داستانی فلسفی، در مورد نفس ناطقه و عقل

فطری می‌باشد.

آغاز: «ایها الانسان اني اباريك لم ازل فرداً و لقد خلقتك في دونك فرداً و سأجذك مما يليك فرداً».

انجام: «و حلی لك كنه الحق في كل مطلع منك عليه و هداني اليه و ايدك كل تأييد».

خط نسخ، سوم ربیع الثاني ۹۰۷، عنوانها و نشانیها شنگرف،

جلد تیماج قرمز، ضربی، ۵ برگ: (۱۳۵-۱۳۹)، ۲۱ سطر، ۱۲×۱۹/۵

سم، شناسه: ۲۵۶۴/۱۰. در حاشیه تصحیح شده و نشان بلاغ دارد،

مقابله نسخه را حسین صاعد انجام داده که به تاریخ شنبه ۲۰ صفر

۹۷۰ است.

۴۰. سلامان و ابسال

خط نستعلیق، سال ۹۶۱ ق، در مشهد مقدس، عنوانها و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد، جلد تیماج قهوه‌ای بدون مقوا، ۵ برگ: (۶۷-۷۱)، سطرها مختلف، ۹/۵×۱۵ سم، شناسه: ۶۸۲۲/۵.

۴۱. سلسله موجودات و تسلسل اسباب

موضوع: فلسفه.

این رساله که به شیخ الرئيس نسبت داده شده، حاوی پرسش و پاسخی به روش فلسفی مشائی است و درباره چگونگی هستی و پیدایش موجودات جهان، به فارسی نگاشته شده است.

آغاز: «و له الحمد دائماً... باکرم دوستی که دوستی وی خدای را بود نه ریا را درخواست تا در حقیقت و کیفیت سلسله موجودات».

انجام: «ترتیب بدایت و اعادت و شرح این هر دو طریق عمرها باید و وقتها مساعد؛ اما بر سبیل اجمال این قدر گفته شد».

خط نستعلیق محمد مؤمن الشریف بن محمد علی نصرآبادی، ۱۶ رجب ۱۰۶۴، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج مشکى با

نقشه‌های زرین، ۶ برگ: (۸۸۲-۸۸۷)، ۲۳ سطر، ۱۳×۲۴/۵ سم، شناسه: ۹۷۱/۱۰.

۴۲. سلسله موجودات و تسلسل اسباب

خط نستعلیق ملا محمد شهیر به ملا آقا جان مازندرانی، به سال ۱۲۶۸ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۵ برگ:

(۹-۱۳)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۱/۵ سم، شناسه: ۵۶۹۷/۳.

و نشانیها شنگرف، برخی بدون عنوان، جلد دورو تیماج (برون مشکى، درون قرمز)، ضریبی، ۳ برگ: (۴۴۲ - ۴۴۴)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۴۸.

۴۷. الشفاء

موضوع: فلسفه.

کتاب شفا مهم ترین و مشروح ترین آثار شیخ رئیس در فلسفه است و نخستین کتابی است که در عالم اسلام به این سبک، در جمیع اقسام حکمت نظری، تصنیف شده است و قسمت منطق آن مفصل ترین کتاب منطق صوری است. نسخه حاضر مشتمل بر بخش الهیات شفا است. این رساله، نخستین بار در تهران، در سال ۱۳۰۳ ق، چاپ سنگی شده است، بخش منطق و سایر بخشهای آن، در هزاره ابن سینا، در قاهره، چاپ و منتشر شده است.

چاپ لاتین شفا در ونیز ایتالیا، در سال ۱۵۰۸ م، انجام گرفته است. آغاز: «الفن الثالث عشر من الجملة الرابعة في الالهيات و يعرف بالفلسفة الاولى و هي عشر مقالات».

انجام: «و هو السلطان العالم الارضي و خليفة الله فيه و له الحمد و المنة».

خط نسخ زیبا، سده یازدهم ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، صفحه‌ها مجدول به مشکى و زرین، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۲۳۳ برگ، ۱۵ سطر، ۱۲×۲۰ سم، شناسه: ۲۵۳۶.

۴۸. الشفاء

این نسخه مشتمل بر فن دوم کتاب است.

آغاز: افتاده... «بالاخر و هو مجهول فليس هو تعريف مجهول بمجهول فان هذا لا يمكن انكاره».

نسخ معرب، به تاریخ ۶۲۲ ق، در حاشیه تصحیح شده، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۱۴۴ برگ، ۱۹ سطر، ۱۷/۵×۲۵ سم، شناسه: ۳۷۷۴.

۴۹. الشفاء

این نسخه مشتمل بر بخش منطق کتاب می باشد.

آغاز: افتاده... «ابيض فهودون لون مفروق للبصر مادام موجود الذات بل، مادام موصوفاً بانه ابيض فکان دون لونه».

خط نسخ، سده هشتم ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای، ۲۷۳ برگ، ۲۱ سطر، ۱۸×۲۵/۵ سم، شناسه: ۵۵۲۵.

۴۳. سلسله موجودات و تسلسل اسباب

خط نستعلیق محمد تبریزی «برهان المنجمین»، به تاریخ ۱۰۴۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، سطرها چلیبا، جلد تیماج سبز، ۳ برگ: (۱۳۲ - ۱۳۴)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۵ سم، شناسه: ۶۵۲۵/۲۰.

۴۴. السياسات المدنیة

موضوع: فلسفه.

ابن سینا، در این رساله عربی، از چگونگی زندگی شخصی و معاشرت خود با خانواده و زیردستان خود بحث نموده است و راه‌های آسایش در زندگی را بیان کرده است. این رساله از سوی لوئیس معلوف، در مجله المشرق، ج ۹، در تاریخ ۱۹۰۶ م، به چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله الذي نهج لعباده مما دلهم عليه من حمده سبيل شكره و اشرع لهم ما هيأهم له من شكره».

انجام: «فآثرنا التخفيف على القاري و التسهيل على الناظر و لرب قليل اربح من كثير و صغير اتم من كبير».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج دورو (برون مشکى، درون قرمز)، ضریبی، ۶ برگ: (۲۶۱ - ۲۶۶)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۲۸.

۴۵. السياسات المدنیة

نستعلیق نازیبای حسن بن میرزا علی یزدی، جمادی الاول ۱۰۴۳، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای بدون مقوا، ۳۸ برگ، (۲ - ۳۹)، سطرها مختلف، ۱۴×۱۸ سم، شناسه: ۳۰۴۵/۱.

۴۶. سياسة البدن

موضوع: فلسفه.

شیخ رئیس در این رساله عربی، مباحث فلسفی طبی را در مورد چگونگی سلامتی بدن ارائه نموده است و لذا یذگونگون را که به بدن انسان ضرر یا نفع می‌رساند، تشریح کرده است.

آغاز: «اعلم ان هذا کتاب سياسة البدن و فضائل الشراب و منافعه و مضار، و ما يتولد للمكثر منه».

انجام: «و انا اتوقع ممن يقع عليه کتابي هذا أن يصلح ما يعثر عليه من الخلل و الفساد بعد أن ينظر فيه بعين الرضا...».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها

۵۰. الشفاء

این نسخه مشتمل بر بخش طبیعیات کتاب می‌باشد.

آغاز: «الفن الاول من الطبيعي في السماء الطبيعي و هو اربع مقالات و اذ قد فرغنا بتسير الله و عونه مما وجب تقديمه في كتابنا هذا...».

انجام افتادگی دارد.

خط نستعلیق، قرن یازدهم ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، حاشیه نویسی دارد، جلد تیماج قرمز، ضریبی، ۱۶۹ برگ: (۱ - ۱۶۹)، سطرها مختلف، ۱۵×۲۵ سم، شناسه،

۷۷۱۷/۱

۵۱. صناعة المنطق

موضوع: منطق.

رساله مختصر عربی است در تعریف منطق و فایده آن که غیر از کتاب شفاء و اشارات می‌باشد.

این رساله از تملکات مرحوم علامه مجلسی می‌باشد.

آغاز: «صناعة المنطق سد الانسان نحو طريق الصواب في كل مطلوب و تعصمه من ان يغلط».

انجام: «ثم اذا لم يمشی كان يكون لابالفرس... و لا من الضروري يزول، و هذا محال».

خط نستعلیق محمد باقر بن محمد تقی مجلسی، به تاریخ ۱۰۵۷ ق، جلد تیماج قهوه‌ای بدون مقوا، ۵ برگ: (۱۷ - ۲۱)، ۱۰×۱۷ سم، شناسه: ۵۱۰۱/۴

۵۲. عدم الخوف من الموت (رفع خوف الموت، حقيقة

الخوف، دفع الغم من الخوف)

موضوع: فلسفه.

شیخ‌الرئیس در این رساله عربی از مرگ و چگونگی آن بحث می‌کند و در آخر نتیجه گیری می‌کند که چون مرگ انتقال از حالی به حالی است، از این رو ترسی ندارد. در مورد این رساله گفته شده که قسمتی از مقاله هفتم کتاب تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق ابوعلی مسکویه است که در قاهره، سال ۱۳۲۹ ق، به چاپ رسیده است.

آغاز: «ولما كان اعظم ما يلحق الانسان منه هو الخوف من الموت و كان هذا الخوف عليه عاماً».

انجام: «فلا يفعل المتصدق ذلك الفعل الا بمتشا كله بتلك النفس و على هذا ايضاً شبيه بشيء واحد».

خط نستعلیق، شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج دورو (برون مشکی، درون قرمز)، ضریبی، ۲ برگ: (۱۳۳ و ۱۳۴)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۱۸

۵۳. عدم الخوف من الموت

نسخ میرمحمد سلیمان بن میر معصوم حسینی، به تاریخ رجب ۱۰۴۵، در مدرسه ملاعبدالله اصفهان، عنوانها و نشانیها شنگرف یا مشکی درشت، جلد تیماج مشکی، ۳ برگ: (۸ - ۱۰)، ۲۰ سطر، ۱۲/۵×۱۹/۵ سم، شناسه: ۶۸۹۵/۳

۵۴. العروس (اثبات وجود، اثبات العقول، الحيرة،

سلسلة الفلاسفة، العروش، العرش)

موضوع: فلسفه.

ابن سینا در این رساله عربی، ابتدا در اثبات واجب به عنوان علة العلل بحث می‌کند، آنگاه از این راه به اثبات توحید، نبوت و معاد می‌پردازد.

آغاز: «الحمد لو اهب العقل بلانهاية، كل شيء في عالم الكون و الفساد مما لم يكن فکان قبل الكون ممكن الوجود لذاته».

انجام: «و من سمع و اشمأز فليتهم نفسه فلعلها لاتناسبه و كل ميسر لما خلق له و الحمد لله رب العالمين».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق. عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد دورو تیماج (برون مشکی، درون قرمز)، ضریبی، ۲ برگ: (۶۲ و ۶۳)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۱۱

۵۵. العروس

خط نسخ میرمحمد سلیمان بن میر معصوم حسینی، به تاریخ رجب ۱۰۴۵، در مدرسه ملاعبدالله اصفهان، عنوانها و نشانیها شنگرف یا مشکی درشت، جلد تیماج مشکی، ۳ برگ: (۶ - ۸)، ۲۰ سطر، ۱۲/۵×۱۹/۵ سم، شناسه: ۶۸۹۵/۲

۵۶. الفردوس

موضوع: فلسفه.

شیخ، در این رساله عربی مطالب مختلف فلسفی را بدون نظم و ترتیب خاصی بیان نموده است. گفته شده که این رساله، همان کتاب الفصوص فارابی است؛ مگر این که انتساب این کتاب به فارابی

درست نباشد.

آغاز: «قال الرئيس، روح الله رمسه الامور الموجودة قلنا لكل منها ماهية و هوية وليست ماهية و هويته و لاداخله في هويته».
انجام: «و سلب الماهيات، يستحقها بنفسها من البطلان؛ و كل شي هالك الاوجه».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج دورو (برون مشکی، درون قرمز)، ۵ برگ: (۲۵۶ - ۲۶۰)، ۲۷ سطر، ۱۸x۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۲۷.

۵۷. الفيض الالهی (الافعال و الانفعالات، الفعل و الانفعال البر و الاثم)
موضوع: فلسفه.

ابن سینا در این رساله عربی، به بحث فلسفی در مورد معجزات و چگونگی آن و فرق میان معجزه و سحر پرداخته است. این رساله، در حیدرآباد به چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين و الصلاة على محمد و آله الطاهرين، الافعال و الانفعالات تتفاوت بحسب تفاوت الامور».

انجام: «و الطريق اليها للراغبين في معرفتها لا يبع و كل ميسر لما خلق له و عند هذا الموضوع خاتمة قولنا هذا».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد دورو تیماج (برون مشکی، درون قرمز)، ضربی، ۴ برگ: (۱۳۰ - ۱۳۳)، ۲۷ سطر، ۱۸x۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۱۷.

۵۸. القانون (في الطب)

موضوع: طب.

مشهورترین کتاب طبی قدیم است که به طور مفصل نگاشته شده است و انواع بیماریها و تشخیص و درمان آنها را توضیح داده است. این کتاب از پنج بخش تشکیل یافته: ۱. در کلیات طب؛ ۲. در ادویه مفرده؛ ۳. در امراض ظاهری و باطنی اعضای بدن؛ ۴. در امراضی که اختصاص به عضوی ندارند؛ ۵. در چگونگی ترکیب داروها.

بنا به گفته جوزجانی، شاگرد شیخ، ابن سینا این کتاب را به شاگردان خود تدریس می کرده است. متن عربی این کتاب بارها به چاپ رسیده است؛ نخستین بار در رُم به تاریخ ۱۵۹۵ م، سپس در قاهره، در ۱۲۹۰ ق، و در بولاق، به سال ۱۲۹۴ ق، به چاپ رسیده است. ترجمه لاتینی آن در سده دوازدهم انجام گرفت و چندین بار در ایتالیا (میلان ۱۴۷۳ م، پادوا ۱۴۷۶ م، ونیز ۱۴۸۲ م، ۱۵۹۱ م

و ۱۷۰۸ م) به چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله حمداً يستحقه بعلو شأنه و سبوغ احسانه و الصلوة على نبيه المصطفى محمد و آله الطيبين».

انجام: «القوابوسين ثلاث اواق، ثمانية اوبولو، اربعة و عشرين قيراطاً، تم كتاب الاقربادين من كتاب القانون».

خط نسخ، عنوانها و نشانیها شنگرف یا مشکی، جلد تیماج قهوه ای، ۲۶۱ برگ، ۲۷ سطر، ۲۱x۳۰ سم، شناسه: ۱۳۵۵.

۵۹. القانون

آغاز: «و اما الانف فمنافعه ظاهرة و هي ثلاث: احداها انه يعين بالتجويف الذي يشتمل عليه الاستشاق».

انجام: «و ربما كان بعض الاعضاء غير مبان باستعمال المحتد عليه فانه لا يؤدي الى غائلة عظيم».

خط نستعلیق، از سده هفتم ق، عنوانها مشکی درشت، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه نویسی دارد، به خطی جز خط اصل و متأخر، ۲۴۵ برگ، ۱۷ سطر، ۱۶x۲۰ سم، شناسه: ۱۸۰۶.

۶۰. القانون

این نسخه، از فن چهاردهم کتاب سوم شروع می شود، و تا پایان کتاب پنجم را در بر دارد.

آغاز: «ما انفجار من دنبه و اما سدد انفتحت و اما تأكل و قروح متعنتة و اما احتراق من الدم».

خط نسخ از سده هشتم ق، عنوانها مشکی درشت، جلد تیماج قرمز، ضربی، عطف تیماج مشکی، ۲۱۲ برگ، ۳۰ سطر، ۲۷x۳۳/۵ سم، شناسه: ۳۲۸۴.

۶۱. القانون

این نسخه جزء یازدهم و دوازدهم کتاب است و از آغاز افتادگی دارد.

خط نسخ نقولابن سلیمان المتطبب النصرانی الملکی، سه شنبه هفدهم رجب ۷۳۵، عنوانها و نشانیها شنگرف، ۲۱۱ برگ، ۱۷ سطر، ۱۸x۲۵ سم، شناسه: ۴۵۱۹.

۶۲. القانون

خط نسخ از سده ششم ق، عنوانها و جدول صفحه ها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، ۲۳۰ برگ، ۴۱ سطر، ۱۹x۳۰ سم، شناسه: ۵۰۵۰.

چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين... الفصل الاول في الامر الكلي لهذه الصناعة... كنت ادام الله عزة الشيخ الرئيس». **انجام:** «والابيض يتم بثلاثة ليس فيها النار و الاصفر يتم بالاربعة كلها».

خط نستعلیق علی اکبر کرمانشاهی، به تاریخ نهم صفر ۱۲۶۸، در تهران، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه‌ای، ۶ برگ: (۱۸۶) - (۱۹۱)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۲ سم، شناسه: ۳۳۸۶/۱۰.

۶۸. المبدأ والمعاد

موضوع: فلسفه.

این رساله عربی خلاصه‌ای از موضوع مبدأ و معاد است که شیخ این رساله را به نام شیخ ابی احمد محمد بن ابراهیم فارسی (ابو محمد شیرازی) نگاشته است. رساله حاضر در قاهره، ضمن مجموعه رسائل به چاپ رسیده است. و نیز به کوشش عبدالله نورانی، در سال ۱۳۶۳ ش، به چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين... و بعد فاني ارید أن ادل في هذه المقالة على حقيقة ما عند المشائين المحصلين من حال المبدأ والمعاد».

انجام: «و نسأل الله ان يجنبنا الزيغ و الزلل و الاستبداد بالرأي الباطل و اعتقاد العجب فيما نرى و نعقل».

خط نسخ میر محمد سلیمان بن میر معصوم حسینی، به تاریخ رجب ۱۰۴۵، در مدرسه ملاعبدالله اصفهانی، عنوانها و نشانیها شنگرف یا مشککی درشت، جلد تیماج مشککی، ۶۹ برگ: (۷۴) - (۱۴۲)، ۲۰ سطر، ۱۲/۵×۱۹/۵ سم، شناسه: ۶۸۹۵/۱۰.

۶۹. المسائل العشر

موضوع: فلسفه.

رساله‌ای است عربی که شیخ، پاسخ ده پرسش فلسفی را در موضوعات مختلف فلسفی بیان نموده است.

آغاز: «الحمد لله الموفق و الملمهم و المسدد و العاصم».

انجام: «و المتعالمج ابتداءه من البدن و الفعل من الفاعل في القابل لاجل الغاية لتحصيل الصورة».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف برخی بدون عنوان، جلد دورو تیماج (برون مشککی، درون قرمز)، ضربی، ۳ برگ: (۲۰۸ - ۲۱۰)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه ۲۸۶/۲۳.

۶۳. القانون

آغاز: «من تحت الضلوع لها تعبير في الجانب الذي في المعدة و يظهر من الحجاب».

خط نستعلیق، شعبان ۶۳۰، عنوانها و نشانیها شنگرف یا مشککی، در حاشیه تصحیح شده، ۴۴ برگ، ۲۵ سطر، ۱۲×۲۱ سم، شناسه: ۵۴۱۹.

۶۴. القانون

خط نسخ نازیبا، از سده هفتم، عنوانها و نشانیها شنگرف، ۸۹ برگ، ۲۵ سطر، ۲۰×۲۶/۵ سم، شناسه: ۵۵۴۷.

۶۵. القضاء و القدر

موضوع: فلسفه.

شیخ رئیس در این رساله عربی، مباحث قضا و قدر را به صورت فلسفی، در ده فصل بیان نموده است.

این رساله، در لیدن، در سال ۱۸۹۹ م در قاهره (بدون تاریخ) ضمن جامع البدایع به چاپ رسیده است.

آغاز: «الحمد لله الذي احاط علمه بالاشياء جملة و تفصيلا عينها في قضاء السابق تعييناً».

انجام: «فيما ذكرنا كفاية لمن تيسر له و لا ينجح اكثر من ذلك لمن تعسر عليه و بالله العياذ من التقصير...».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد دورو تیماج (برون مشککی، درون قرمز)، ضربی، ۶ برگ: (۶۶ - ۷۱)، ۲۷ سطر، ۲۷/۵×۱۸ سم، شناسه: ۲۸۶/۱۲.

۶۶. القضاء و القدر

خط نستعلیق محمد بن محمد باقر خوئی، دهم محرم ۱۱۸۸، جلد تیماج مشککی بدون مقوا، ۱۱ برگ: (۱۱۹ - ۱۲۹)، سطرها مختلف، ۱۰/۵×۱۴/۵ سم، شناسه: ۱۹۵۲/۱۳.

۶۷. الكيمياء

موضوع: کیمیا.

این رساله عربی، دستوراتی است که ابن سینا با فکر خود به آنها رسیده است و از هیچ کتابی استفاده نکرده است. شیخ، این رساله را برای شیخ ابوالحسن سهل بن محمد سهلی نگاشته است. این رساله در شهر بال سوئیس، در سال ۱۵۷۲ م، به

نخست، در مورد نبوت و رسالت پیامبر خداست؛ بخش دوم، درباره معراج رسول خدا می باشد.

آغاز: «این رساله معراجیه... سپاس خداوند زمین و آسمان را و ستایش دهنده تن و جان را و درود بر پیغمبر برگزیده».

انجام: «مرا غسل داد از اشغال حسن و عوایق جسم تا مجرد گشتم به وسیلت او به فایده و به فیض عقل فعال رسیدم».

خط نستعلیق ضیاءالدین بن یوسف حدائق، به تاریخ دوم رجب ۱۳۶۶، در شیراز، عنوانها و نشانیها شنگرف، ۱۰ برگ: (۴۸-۵۷)، ۱۸ سطر، ۱۳×۲۰ سم، شناسه: ۱۱۲۹۴/۱۰.

این رساله از سوی وحید دستگردی، در مجله ارمغان، به چاپ رسیده است.

۷۴. نبض

موضوع: طب.

رساله ای است در رگ شناسی که شیخ رئیس آن را بنا به درخواست عضدالدوله دیلمی، به فارسی، در ۸ فصل، به رشته تحریر در آورده است.

آغاز: «سپاس مر آفریدگار را و ستایش مراورا و درود بر پیغامبر گزیده و اهل بیت».

انجام: «اندر علم نبض که حکیمان گفته اند و اما نبض بیماران و بیماریها شاید گفتن به تفصیل والسلام».

خط نسخ زیبا، در سده ۱۳ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج سبز، ۴ برگ: (۱۱-۱۴)، ۲۹ سطر، ۱۸×۳۲ سم، شناسه: ۱۱۲۲۴/۸.

۷۵. النفس

موضوع: فلسفه.

شیخ رئیس، در این رساله عربی، بحث های مختلف فلسفی را در مورد نفس و نقل اقوال فلاسفه یونان مطرح نموده و به ویژه کتاب النفس ارسطورا در این رساله تلخیص نموده است. این رساله توسط حلمی ضیاء اولکن، در ترکیه، در تاریخ ۱۹۵۳ م، به چاپ رسیده است.

آغاز: «سَدَدُكَ اللَّهُ لِدَرْكِ الْحَقِّ وَ اعَانِكَ عَلَى نَيْلِ مَسْتَوْدَعَاتِهِ، سَأَلْتُ اسْعِدَكَ اللَّهُ لَطَاعَتِهِ انْ اخْتَصَرَ لَكَ قَوْلًا فِي النَّفْسِ».

انجام: «واختصرناه من قولهم ان النفس جوهر بسيط فتفهم ما كتبت به اليك سعيداً اسعدك الله تعالى في دنياك و آخرتك».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها

۷۰. المسائل العويصة

موضوع: فلسفه.

رساله ای است به عربی، که شیخ رئیس قائل است، این مطالب فلسفی در هیچ کتابی یافت نمی شود. مسایل مطرح شده عبارتند از: ۱. اثبات صانع؛ ۲. اثبات جوهریت نفس؛ ۳. بقاء نفس.

آغاز: «قال الشيخ الرئيس - اعلى الله درجته - هذه رساله تشتمل على ايضاح براهين مستنبطة في مسائل عويصة شريفة».

انجام: «فالعلة الغائية محفوظة مع وجودها وانحيازها الى صحبة الملائع الاعلى متعلقة بالجلال العقلية».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به تاریخ ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد دو رو تیماج (برون مشکی، درون قرمز)، ضربی، ۲ برگ: (۲۶۸ و ۲۶۹)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۳۰.

۷۱. معجزات و کرامات

موضوع: فلسفه.

رساله ای است فارسی، در مورد نبوت و حقیقت کلام ربانی و معجزه تشریح ابدان. در مقدمه این رساله عنوان شده که از نااهلان پنهان شود و اغیار بر آن اطلاع پیدا نکنند.

آغاز: «سپاس خداوند آسمان و زمین و ستایش دهنده جان و دین را... اما بعد وصیت می کنم تو را... بدان که ایزد - تعالی - آدمی را از دو چیز مختلف آفریده».

انجام: «گفته های نبی همه رموز است آکنده به معقول و آن را غذای روح خود سازد و الحمد لله».

خط نستعلیق محمد مؤمن الشریف بن محمد علی نصرآبادی، به تاریخ ۱۶ رجب ۱۰۶۴، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج مشکی با نقشه های زرین، ۳ برگ: (۲۶۸-۲۷۰)، ۲۳ سطر، ۱۳×۲۴/۵ سم، شناسه: ۹۷۱/۱۵.

۷۲. معجزات و کرامات

خط نستعلیق ملا محمد مشهور به ملا آقا جان مازندرانی، در سال ۱۲۶۸ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد تیماج قهوه ای، ۳ برگ: (۱۳-۱۵)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۱/۵ سم، شناسه: ۵۶۹۷/۴.

۷۳. معراج نامه

موضوع: عرفان

رساله عرفانی فارسی است که در دو بخش تهیه شده است: بخش

آغاز: «الرسالة النبروزية، للشيخ الرئيس، في الانباء عن الفرض المضمّر في الحروف الهجائية في فواتح عدة سور الفرقانية». انجام: «و لم يمكن ان يكون للحروف دلالة غير هذه البتة ثم بعد هذا اسرار يحتاج الى المشافهة والحمد لله...».

خط نستعلیق شاه مراد فراهانی، به سال ۱۰۷۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، جلد دورو تیماج (برون مشکى، درون قرمز)، ضربی، ۲ برگ: (۳۲۸ و ۳۲۹)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۳۷.

منابع:

۱. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، زیر نظر سید محمود مرعشی، از مجلد ۱ تا ۳۰. (بیشتر مجلدات).
۲. فهرست نسخه‌های مصنفات ابن‌سینا، دکتر یحیی مهدوی، تهران، ۱۳۳۳ ش.
۳. مجله معهد المخطوطات العربية، قاهره، مج ۳۵، ج ۱ و ۲، ۱۹۹۱ م.
۴. مجله میراث شهاب، سال ۵، ش ۱ (بهار ۱۳۷۸)، ۴۵۰ نسخه نفیس از قرن چهارم تا هشتم، سید محمود مرعشی.
۵. من مؤلفات ابن‌سینا الطیبة، محمد زهیر البابا، دمشق، ۱۹۸۴ م.

و نشانیها شنگرف، جلد دور رو تیماج (برون مشکى، درون قرمز)، ضربی، ۲ برگ: (۱۱۷ و ۱۱۸)، ۲۷ سطر، ۱۸×۲۷/۵ سم، شناسه: ۲۸۶/۱۵.

۷۶. النفس

در اثبات بقای نفس، پس از فنا و زوال بدن عنصری و اطلاع آن بر نشأت آخرت پس از مرگ، که برای برخی از دوستانش، در شانزده فصل نگاشته است و به ظاهر، غیر از رساله پیشین است. آغاز: «الحمد لله اهل لكل حمد ان يكون له و رغبة ان يكون اليه و توكل ان يكون عليه و تقيّة ان تكون به».

خط نستعلیق محمد تبریزی معروف به برهان المنجمین، به تاریخ ۱۰۴۲ ق، عنوانها و نشانیها شنگرف، سطرها چلیبا، جلد تیماج سبز، ۱۳ برگ: (۸۵-۹۷)، سطرها مختلف، ۱۷×۲۵ سم، شناسه: ۶۵۲۵/۱۰.

۷۷. النفس

خط نسخ میر محمد سلیمان بن میر معصوم حسینی، ماه رجب ۱۰۴۵، در مدرسه ملا عبدالله اصفهان، عنوانها و نشانیها شنگرف یا مشکى درشت، در حاشیه تصحیح شده، جلد تیماج مشکى، ۵ برگ: (۱۴-۱۸)، ۲۰ سطر، ۱۲/۵×۱۹/۵ سم، شناسه: ۶۸۹۵/۵.

۷۸. النبروزية

موضوع: فلسفه.

ابن سینا در این رساله عربی، اسرار فلسفی را که در حروف اول سوره‌های قرآن است، به صورت سه فصل آورده است.

